

IV DEO

DRUŠTVENO-EKONOMSKO ORGANIZOVANJE PRIVREDNIH AKTIVNOSTI

1. PRIVREDNE DELATNOSTI

Osnovne privredne aktivnosti su: industrija, poljoprivreda, građevinarstvo, i saobraćaj.

1.1. Industrija

Industrija je privredna delatnost koja se bavi proizvodnjom minerala i energije i oplemenjivanjem sirovina mineralnog, biljnog i životinjskog porekla.

Prema karakteru predmeta rada deli se na ekstraktivnu i prerađivačku. Ekstraktivna industrija svoje proizvode dobija direktno od prirode uz upotrebu određenih sredstava za proizvodnju. U ekstraktivnu industriju spada dobijanje uglja, raznih vrsta ruda, nafte, zemnog gasa, dobijanje raznih vrsta nemetala itd. Prerađivačka industrija prerađuje i obrađuje proizvode dobijene putem ekstraktivne industrije, uključujući u to i one sirovine koje se dobijaju kroz poljoprivrednu delatnost.

Prema glavnim odeljcima proizvodnje industrija se deli na industriju grupe A (proizvodnja sredstava za proizvodnju) i na industriju tzv. grupe B (industrija sredstava za potrošnju). Uobičajena je podela na tešku ili bazičnu industriju i na laku industriju.

Prema vrsti sirovina u finalnim proizvodima ukupna industrija se deli u više grana (proizvodnja elektroenergije, proizvodnja i prerada uglja, proizvodnja i prerada nafte, crna metalurgija, obojena metalurgija, proizvodnja i prerada nemetala, metalna industrija, brodogradnja, hemijska industrija, industrija građevinskog materijala, drvna industrija, industrija papira, tekstilna industrija, industrija kože i obuće, industrija duvana i filmska industrija).

Značaj industrije i industrijskog razvitka ogleda se u sledećem:

1. industrija doprinosi stalnom razvijanju i usavršavanju proizvodnih snaga (proizvodnjom sredstava za rad i druge delatnosti), proizvodnjom i revolucionisanjem procesa proizvodnje (predmeta rada),

2. industrija sa svoje strane ubrzava naučni i tehnički razvitak,

3. razvitak industrije omogućava rekonstrukciju i unapređenje ostalih grana privrede (pre svega poljoprivrede i saobraćaja),

4. doprinosi izmeni strukture spoljne trgovine (povećanja učešća finalnih proizvoda i smanjenje učešća sirovina u izvozu),

5. industrija omogućava da se lakše i bezbolnije uposli višak agrarnog stanovništva,

6. doprinosi stalnoj izmeni strukture stanovništva.

U pogledu vezanosti preduzeća za sirovine i energiju razlikujemo preduzeća koja su apsolutno vezana za određenu sirovinu i energetska osnovu (rudnici uglja, bakra, gvožđa, preduzeća za dobijanje nafte, industrija građevinskog materijala, hidrocentrale. Drugu grupu čine preduzeća koja su samo pretežno vezana za sirovinu i energetske izvore (topionica bakra, olova, gvožđa, fabrika stakla, fabrika šećera, uljare, strugare, mlinovi, čeličane itd.). U treću grupu spadaju industrijska preduzeća gde sirovine nemaju odlučujuću ulogu u njihovoj lokaciji (elektrotehnička industrija, metaloprerađivačka, precizna mehanika). Ova industrija se može locirati i u krajevima gde su prisutni neki drugi faktori potrebni za tu vrstu proizvodnje (kvalifikovana radna snaga, blizina tržišta, saobraćajne veze).

Jedan broj industrijskih grana se lokacijom vezuje za blizinu tržišta. To je naročito karakteristično za robu široke potrošnje. Pored domaćeg i spoljno tržište može uticati na lokaciju određenih preduzeća koja zavise od uvoza sirovina iz inostranstva i obično se podižu blizu granice u pravcu zemlje uvoznice, kao i preduzeća koja su orijentisana na izvoz.

U lokaciji industrije veliku ulogu imaju transport i transportni troškovi, podstičući industrijski razvoj i koncentraciju stanovništva oko određenih industrijskih područja.

Radna snaga pretstavlja faktor koji utiče na lokaciju industrije. Radna snaga, posebno kvalifikovana, opredeljuje lokaciju industrijskih preduzeća tamo gde je već postojala razvijena industrija.

Pod ravnomernim razmeštajem podrazumevamo razmeštaj koji obezbeđuje skladan privredni razvoj svih krajeva zemlje.

Kompleksan razmeštaj podrazumeva najracionalnije povezivanje dve ili više faza proizvodnje i prerade različitih privrednih preduzeća, pri čemu se vodi računa o postizanju što potpunijeg industrijskog i privrednog razvitka pojedinih oblasti.

Najvažniji faktori od kojih zavisi produktivnost rada u industriji su: prosečan stepen umešnosti radnika (stručno znanje, sposobnost rukovođenja, psihofizička kondicija radnog čoveka, spretnost i umešnost u radu itd.). Stepenu razvoja nauke i njena tehnološka primenljivost, društvena organizacija procesa proizvodnje, obim i delotvornost sredstava za proizvodnju, prirodni uslovi i prirodne okolnosti, sistem raspodele dobiti itd. To su egzogeni i endogeni faktori. U egzogene faktore spadaju nestabilno i neorganizovano tržište reprodukcionog materijala, investiciona izgradnja na širokom frontu i stalno napregnuti platni bilans, nedovoljno korišćenje kapaciteta, usko domaće tržište za plasman pojedinih proizvoda i teškoće osvajanja stranih tržišta, nestimulativan sistem raspodele prihoda i dr. U endogene (unutrašnje) faktore spadaju: organizacija proizvodnje, nedostatak tehničke dokumentacije, česta promena asortimana i svaštarska proizvodnja, nedostatak visokokvalifikovanih kadrova, velika istrošenost osnovnih sredstava, slabo korišćenje radnog vremena i dr.

1.2. Po

Priro
relativno
Živih p
rivredni
strane r
utiče i

Razli
setvene
rivredno

Velik
vlasništ
preko
raspolož

Prod
sektoru

Društ
celini p

Selj
nemaju
jedan o
na dru

Razli
Paroizv
druge

Osnov
- ne
- ne

Usit
gućnost
nima u

• Nav
vodnja
prehran

Velik
citeta i
okviru
sirovins
naravno

1.2. Poljoprivreda

Prirodni uslovi za razvoj poljoprivrede u Srbiji i Crnoj Gori postoje i relativno su povoljni. U poljoprivredi je prisutno nedovoljno korišćenje raspoloživih prirodnih uslova i velike oscilacije u pogledu prinosa pojedinih poljoprivrednih proizvoda po jedinici površine. Ove razlike imaju naravno s jedne strane regionalni karakter dok s druge strane na visinu prinosa u velikoj meri utiče i vlasništvo nad zemljom.

Razlike u prinosima po pojedinim regionima često su izraz neodgovarajuće setvene strukture, odnosno nepostojanja međuregionalne podele rada u poljoprivrednoj proizvodnji.

Veliki deo proizvodnih resursa ove privredne grane nalazi se u privatnom vlasništvu. Od ukupnih obradivih površina u privatnom vlasništvu nalazi se preko 90% dok je u društvenom sektoru ostalih 10%. Seljačka gazdinstva raspolazu sa oko 98%, a društveni sektor sa oko 2% stočnog fonda.¹

Produktivnost rada u poljoprivredi je suprotna odnosima koji vladaju u sektoru vlasništva.

Društveni sektor ostvaruje po jedinici obradive površine veće prinose. U celini posmatrano društveni sektor raspolaze zemljom boljeg kvaliteta.

Seljački posedi su razbacani. Veliki deo tih poseda nalazi se u regionima koji nemaju naročito povoljne prirodne uslove za razvoj poljoprivrede. To je svakako jedan od razloga, ali ne i jedini, što je produktivnost rada u ratarskoj proizvodnji na društvenom sektoru daleko veća.

Razlike u prinosima postoje i u regionima gde su prirodni uslovi podjednaki. Paroizvodnja po jedinici površine na društvenom sektoru dostiže svetski nivo. S druge strane, proizvodnja na individualnom sektoru je relativno niska.

Osnovni uzroci niske produktivnosti rada na seljačkim gazdinstvima su:

- nedovoljno korišćenje mehanizacije
- nedovoljna primena savremenih agrotehničkih mera.

Usitnjenost poseda i parcela jedan je od osnovnih uzroka objektivne nemoćnosti primene savremene tehnologije u poljoprivrednoj proizvodnji. U regionima u kojima se savremena tehnologija primenjuje, prinosi su visoki.

Navedeni problemi odnose se na primarnu poljoprivrednu proizvodnju. Proizvodnja hrane je širi pojam od primarne poljoprivredne proizvodnje i obuhvata i prehrambenu industriju.

Velika sredstva akumulacije usmeravana su u izgradnju industrijskih kapaciteta i to je dovelo do velikih kapaciteta kako u pojedinim regionima, tako i u okviru pojedinih proizvodnji. Mnogobrojni kapaciteti nisu pratili raspoloživu sirovinsku bazu. Stoga imamo preradne kapacitete koji rade sa malo sirovina i naravno ostaju nezaposleni.

¹ SZS - Beograd, 1999. god.

• Nauka naše zemlje je u razvoju i selekciji pojedinih kultura dostigla je veoma visok nivo. Širom sveta su poznati rezultati koje Institut za kukuruz u Zemun polju postiže u selekciji kukuruza. Veoma dobre rezultate u selektiranju pšenice ima i Institut za pšenicu u Novom Sadu. Kada su u pitanju ove dve ratarske kulture, možemo reći da su rezultati postignuti u našoj zemlji među vodećim u svetu. Tehnologiju za proizvodnju ovih ratarskih kultura izvozimo ali nedovoljno u poređenju sa dostignutim rezultatima i mogućnostima.

Za poljoprivredu je u celnini karakteristična niska produktivnost rada koja najčešće nastaje kao rezultat nepovoljne kombinacije ljudskog rada (najčešće niske kvalifikacione strukture) i objektivnih faktora proizvodnje. Udeo agrotehnikе zaostaje za tehničkom osnovicom proizvodnje ostalih privrednih delatnosti.

Tržište poljoprivrednih proizvoda pokazuje visok stepen nestabilnosti. Kako je ponuda poljoprivrednih proizvoda dosta kruta i neelastična, a tražnja izrazito elastična, to rezultira u čestom kolebanju cena.

Pod agrarnom politikom se podrazumeva ukupnost raznovrsnih aktivnosti subjekata ekonomske politike u oblasti poljoprivrede, uz primenu posebnih instrumenata primerenih ovoj delatnosti. Na taj se način žele ublažiti, ili pak rešiti problemi i omogućiti njeno adekvatno mesto u sistemu privrede. Ukrupnjavanje zemljišnog poseda racionalno zapošljavanje, i rad dela stanovništva koji se bavi ili će se baviti ovom vrstom proizvodnje, podizanje produktivnosti rada i uravnoteženje tržišta poljoprivrednih proizvoda uz njihovu pravičnu valorizaciju i obezbeđenje sigurnosti plasmana, su neki ali krupni problemi koji stoje pred agrarnom politikom.

U proteklom periodu u oblasti agrarne politike preduzimano je više mera: agrarna reforma, nacionalizacija, konfiskacija, komasacija, arondacija, kolonizacija, stvaranje i razvoj zadrugarstva, ekonomsko finansijske mere i dr.

Pod agrarnom reformom podrazumeva se skup mera države kojima se prinudno menja struktura vlasništva na fondu poljoprivrednih zemljišta. Dalje, preduzimane su sledeće mere:

1. Konfiskacija zemlje, privrednih oruđa, opreme i objekata (prinudno sudsko oduzimanje bez naknade) od lica koja se bave protiv društvenim aktivnostima, u korist društvene zajednice.

2. Komasacija je poseban zakonski postupak reorganizacije zemljišnih poseda, koji se svodi na grupisanje usitnjenih i razbacanih seljačkih poseda na teritoriji jedne katastarske opštine i njihovo zaokruživanje u veće zemljišne komplekse. Pri tome se ne ukida privatna svojina već se vrši samo njeno "prebacivanje" sa razdvojenih na jednu parcelu uz zadržavanje istih ili sličnih kvantitativnih i kvalitativnih osobina zemljišta.

3. Arondacija je oblik komasacije koji se svodi na zaokruživanje zemljišnog poseda u cilju stvaranja pravilnih geometrijskih oblika, a da se pri tom ne menja mreža komunikacija i struktura naselja i okućnica. Krajnji je cilj bolje korišćenje zemljišta u proizvodne svrhe, bez promene svojinskih odnosa.

4. Kolonizacija kao prateća mera agrarne reforme predstavlja organizovano preseljavanje agrarnog stanovništva iz pasivnih krajeva u područje nacionalne teritorije sa nenaseljenim površinama, obradivog zemljišta.

Stva
stanov
zadruga

Ekono
tavljeni
mera z
poreske

5. F
mera d
sistem
oblici

6. F
vodači
cenama
koje b
odgova

7. F
rede v
uključ

1.3. G

Gra
Građev
razvija
izvoza
pogons
proizvo

Gra
broja
po seb
veliki
ostale
karija
stambe
daleko
trija s
Ova p

Uko
šanski
veoma
lažu i
situaci
finans
može
nedost
lem. U

Stvaranje i razvoj zadrugarstva je poseban način organizovanja života i rada stanovništva na selu čiji su osnovni oblici proizvođačke, potrošačke i kreditne zadruge.

Ekonomsko-finansijske mere su praktično u funkciji ciljeva koji su predstavljani u vezi preduzimanja administrativno organizacionih zahteva, odnosno mera za regulisanje posedovnih odnosa. U njih spadaju mere kreditne politike, poreske politike, mere monetarne politike itd.

5. Kompenzacija je instrument za neutralizaciju efekata drugih ekonomskih mera države, kojima se narušava garantovana ekonomska jednakost u privrednom sistemu pojedinih regija ili privrednih subjekata na jedinstvenom tržištu. Najčešći oblici kompenzacije su regres, poreske olakšice i sl.

6. Regresi su mere subvencioniranja poljoprivrede. Reč je o nadoknadi proizvođačima agrotehnike i reprodukcionog materijala za prodaju istih po nižim cenama od onih koji odgovaraju troškovima njihove proizvodnje, ili pak od cena koje bi se slobodno formirale na tržištu (poljoprivredni proizvođači dobijaju odgovarajući popust pri njihovoj kupovini).

7. Premije su oblik subvencija u funkciji podsticaja ili unapređenja poljoprivrede vezana isključivo za one proizvodne privredne delatnosti agrara koje su uključene u krug prioriteta nacionalne ekonomije.

1.3. Građevinarstvo

Građevinarstvo spada u prioritetne grane u pogledu privrednog razvoja. Građevinarstvo je jedna od retkih grana koja se može gotovo autonomno razvijati bez uticaja spoljnih faktora odnosno nezavisno od mogućnosti uvoza ili izvoza. Praktično, jedino što je za građevinarstvo neophodno, a što se uvozi, je pogonsko gorivo. Sve ostalo što se koristi u ovoj privrednoj grani, uglavnom se proizvodi ili se može proizvoditi u zemlji.

Građevinarstvo ima po svojoj prirodi tu osobinu da pokreće razvoj velikog broja drugih privrednih grana i grupacija. Pored toga, što građevinarstvo samo po sebi zapošljava veliki broj radnika i to, što je za nas takođe veoma značajno veliki broj radnika niske kvalifikacione strukture, ono je u stanju da pokrene i ostale privredne grane. Aktivnosti u građevinarstvu pokreću proizvodnju: opekarija, cementa, železa i sl. Ukoliko se radi o aktivnosti ove grane u oblasti stambene izgradnje, onda je broj preduzeća koja rade za potrebe građevinarstva daleko širi. Tu spadaju proizvođači nameštaja, zatim tekstilna industrija, industrija stakla, laka prerađivačka industrija koja proizvodi trajna potrošna dobra itd. Ova privredna grana može postati generator ukupnog privrednog razvoja.

Ukoliko se opredeli za stambenu izgradnju, građevinarstvo ima određenih šansi da prevlada nedostatak novčanih sredstava. Naime, u nas je još uvek veoma prisutna tražnja za stanovima, i određene kategorije stanovništva raspoložu i potrebnim materijalnim sredstvima da te stanove i kupe. Slična je i situacija i sa izgradnjom poslovnog prostora. Građevinska preduzeća ne mogu finansirati izgradnju infrastrukturnih objekata, to mora činiti država. Ona to može učiniti jedino putem kredita koje će dati građevincima. U uslovima nedostatka novca u našoj nacionalnoj ekonomiji, ovo je svakako značajan problem. Ukoliko se želi aktiviranje proizvodnih kapaciteta različitih vrsta moraju se

naći sredstva za finansiranje ove privredne grane. Tim pre što je izgradnja infrastrukturnih objekata značajna ne samo trenutno, sa gledišta zapošljavanja proizvodnih kapaciteta koji učestvuju svojim proizvodima u izgradnji ovih objekata, već i perspektivno. Izgradnjom infrastrukturnih objekata stvaraju se uslovi za brži razvoj ukupne privrede u narednom periodu.

1.4. Saobraćaj

Srbija i Crna Gora imaju povoljan geografski položaj, sa gledišta mogućnosti razvoja saobraćaja. Neke osnovne evropske saobraćajnice prolaze kroz našu zemlju. Kanal Rajna-Majna-Dunav sigurno predstavlja jednu od značajnijih saobraćajnica Evrope. Srbija i Crna Gora, kao podunavska zemlja, ima realne mogućnosti za razvoj saobraćaja.

Prednost vodenog transporta je ogromna i uštede koje se postižu korišćenjem ove vodene transferzale su veoma velike. Da bi smo imali određene koristi od kanala Rajna-Majna-Dunav, moramo biti spremni na velika investiciona ulaganja. Samo korišćenje kanala kao plovnog objekta donosi određene uštede našoj privredi, ali pun efekat kanala može se ostvariti samo ukoliko se na njemu izgrade određeni objekti. To podrazumeva izgradnju pristaništa, koja mogu primati sve vrste plovila koja se koriste u transportu roba. Zatim izgradnju izvesnog broja brodogradilišta, za pružanje servisnih usluga plovilima koja prolaze kroz našu zemlju. Specifičan vid mogućnosti korišćenja ovog kanala predstavlja razvoj nautičkog turizma.

Postoji ideja da se od Dunava dolinom Morave napravi kanal do Vardara i na taj način otvori druga značajna vodena transferzala koja bi Evropu spajala sa Solunom. Ovaj vodeni put bio bi veoma koristan za većinu evropskih zemalja, jer bi omogućio transport robe iz Evrope u zemlje Bliskog, Srednjeg i Dalekog istoka. Njegova izgradnja moguća je samo u slučaju dogovora evropskih zemalja o koncentraciji sredstava u ove svrhe. Potrebno je i poboljšanje železničkog transporta na ovoj liniji. Naše pruge su zastarele u odnosu na potrebe brzog i masovnog transporta. Taj problem mora se nadvladati modernizacijom postojeće infrastrukture u železničkom saobraćaju.

Srbija i Crna Gora izlazi na more. Izlazak na more je uvek velika prednost za razvoj saobraćaja u jednoj zemlji. Pogotovu kada zemlja izlazi na tzv. toplo more, odnosno ono koje se može koristiti za saobraćaj tokom cele godine. U ovom delu razvoja saobraćaja SCG je dosta učinila i tu postoje veoma realne mogućnosti da se uz dodatna ulaganja ova prednost iskoristi. Postojanje pruge Beograd-Bar, kao i relativno moderna i po svom kapacitetu velika luka Bar, omogućuje brz i jeftin prevoz robe. Pruga Beograd-Bar i luka Bar interesantni su za našu privredu, i za privrede nekih evropskih zemalja. Tu u prvom redu mislimo na Mađarsku, Češku, Slovačku i Ukrajinu.

Konačno ukoliko posmatramo mogućnosti razvoja saobraćaja unutar same Jugoslavije te mogućnosti su relativno povoljne. Reljef naše zemlje je takav da omogućava izgradnju velikog broja saobraćajnica.

Saobraćaj kao jedna od prioritarnih grana naše privrede, ima sve uslove da se razvija naravno i uslov, da se u tu granu ulažu sredstva. Ukoliko razvoj saobraćaja i prednosti koje nam razvoj ove privredne grane može doneti povežemo sa razvojem građevinarstva i prednosti koje nam razvoj ove grane donosi u ovom momentu, mnogi od problema mogu biti savladivi.

1. FUNKCIJE

Funkcije u privredi. To između zainteresovane distribuciji po tome što se tražnje, poverenja tima njihovog 2. distributivni se omogućuje odnosa mase funkcija je i način rada pozitivan uti

2. TROŠKOVI

Troškovi u Ta razlika se treba da om prodajnih cen tavno nekon

Pod maržom cenu, radi p Nabavna cen

U uslovima je najvažniji

Prema to slobodno. Pr njihove visi

Prema na lutnom iznos nabavne cen

Marža u jedinicu mer budu određena nabavlja sku

Stalne i pojedinim p